

Turkish Studies

Comparative Religious Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 497-519

DOI: 10.29228/TurkishStudies.24819

ISSN: 2667-5544

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 17.06.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.09.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (22.07.2019)-Referee 2 (23.07.2019)

This article was checked by iThenticate.

DİNDARLIK TİPOLOJİLERİ BAĞLAMINDA ÜNİVERSİTE GENÇLİĞİNİN DİNDARLIK ALGILARI

Şemsettin KIRIŞ - Serkan DİLEK***

ÖZ

Ülkemizde genellikle Batı'da üretilen dindarlık ölçekleri kullanılmaktadır. Ancak son zamanlarda dindarlık ölçekleri ile ilgili yapılan çalışmalarda tercüme ölçeklerden, özgün ölçeklere doğru bir gelişimin bulunduğu kanaatindeyiz. Geliştirdiğimiz dindarlık ölçeğinde modern dindarlık dinamikleri dikkate alınmıştır. Son yıllarda seküler dindarlık tipolojisinde bir artış görülmektedir. Günümüzde inanç bakımından dinden kopmadığı halde dinden bağımsız davranmanın da yaygınlaşma eğiliminde olduğu inkâr edilemez. Deizm tartışmaları da bununla alakalıdır. Trendi yükselen dindarlık tipolojisi seküler dindarlık olarak görünmektedir. Seküler dindarlık dinin toplumun içinde sembolik bir aidiyet olarak kalması, sosyal hayata, giyim kuşama, turizme ve ekonomiye müdahale etmemesi talepleriyle tezahür edebilmektedir. Hazırladığımız ölçekte bu talepler dikkate alınmıştır.

Bu çalışmamızda geliştirdiğimiz bir anketi dindarlık algılarındaki değişimlerin daha sıcak yaşandığı iki grup öğrenci üzerinde uyguladık. Anketimizi uygulayacağımız öğrenci gruplarını "ilahiyat" ve "ekonomi" eğitimi almakta olan öğrenciler olarak belirledik. Bu yaklaşımımızın sebebi şudur: İlahiyat fakülteleri modern dünyaya entegre yüksek din eğitimi yapan kurumlardır. Lisans eğitiminin kampüs dışında bir mekânda değil, kampüs içinde yapıldığı bir İlahiyat Fakültesini özellikle seçtik. İkinci öğrenci grubunun ekonomi eğitimi almakta olan öğrenciler arasından seçilmesi, modern dünyada din algısının yaşadığı ve evrildiği dönüşümleri daha kolay yansıtacağı yolundaki hipotezimizden kaynaklanmaktadır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Hadis Anabilim Dalı, E-posta: semsikiris@hotmail.com.

** Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, E-posta: serkan.dilek@gmail.com

Kampüs, sekülerliğin açık egemenliğinin hissedildiği bir sosyal ortam ve yaşam alanıdır. Kampüs ortamında giderek güçlenen ve kurumsal destek gören, seküler dindardır. Modern dünyada dindarlık insanlar için sorun olmaya devam edecektir. Dindarlığın en büyük meselesi toplumsal alanda gerçekleşmemektir.

Modernizmin baskısı altında geleneksel dindarlık temsil sorunu yaşamaktadır. Geldiğimiz noktada geleneksel dindarlığa rol ve görev yükleme, kamusal ve sosyal alanda inisiyatifi elinde bulundurma yetkisi seküler dindarlarda görünmektedir. Modern dünyada dindarlığın sürdürülebilirliği sorun olmaya devam edecektir.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, Sekülerlik, Modernite, Yükseköğretim, Kamusal alan

RELIGIOSITY PERCEPTIONS OF UNIVERSITY YOUNGS IN THE CONTEXT OF RELIGIOSITY TYPOLOGIES

ABSTRACT

Religiosity scales which are developed in West are generally used in Turkey. However, we think that original religiosity scales are started to be used instead of translated scales in researches nowadays. We developed religiosity scale which cares about modern dynamics of society. It is seen that there is an increase in secular religiosity typology. It can't be denied that behaving independent from religion without leaving religion is increasing today. Arguments about deism are just about this trend. Religiosity typology whose trend is being increasing is seen as secular religiosity. Secular religiosity is appeared as the demands of religion to occupy symbolic place in daily life and not to intervene social life, clothing, tourism and economy. These demands are taken account in scales we developed.

We conducted a survey on two student groups in which changes in religiosity perceptions are clearly observed in our research. We determined our groups as students which are educated in economics and administrative sciences faculty and students which are educated in theology faculty. This is just for one main reason. Theology faculties are faculties which teach religion integrated to modern world. We consciously selected theology faculty which gives bachelorship education in inside of campus but does not give education at outside of campus. We selected students which are educated in economics and administrative sciences faculty because it is accepted that these students can successfully reflect the changes in religion perception of modern world.

Campus is a common social environment and life area in which dominancy of secularity can be felt clearly. In campus environment, secular religiosity is increasingly becoming stronger and having institutional support. Religiosity will continue to be problem for people in modern life. The most important problem of religiosity is not to be realized in social environment.

Traditional religiosity is living representation problem due to modernism pressure. At this point, it seems that having authority to give

role and mission to traditional religiosity and having initiative on public and social environment is on secular religiosity. Continuity of Religiosity will continue to be problem for people in modern world.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction and Purpose of the Study

Religiosity scales which are developed in western countries are used in Turkey. However it is seen that original religiosity scales are started to be used in researches about religiosity instead of translated scales. We developed a religiosity scale which cares about modern religiosity dynamics. In recent years, an increase in secular religiosity is observed. It can't be denied that behaving independently from religion by not leaving religion is becoming widespread. The arguments about deism are just about this issue. It is observed that trend of secular religiosity is rising. Secular religiosity is related with the demand of religion which is occupying symbolic place in social life, clothing, tourism and economy and not interesting in these areas. These demands are cared in Religiosity scale used in these research.

The most important line which divides traditional and secular religiosity is normativity and sanction power of religious orders and prohibitions. Deistic trends are about standing against religious normativity. There is a need to develop religiosity scale which shows interactivity between traditional and secular religiosity. Our observations which say that the result of competition and struggle between these two religiosity typologies will determine religiosity typology of future ages causes our research which interested in these two typologies.

Conceptual Framework-

Generally the levels of tying on themselves religion are understood as religiosity. Real religiosity is firstly deep sincerity. Islamic religiosity supplies structural difference and requires regulation of daily life according to rules of religion. In this context, we name religiosity which includes mental, emotional and physical changes, as spirituality. Spirituality is manifestation which gives impression done by religious reasons. Though religiosity is an internal orientation and deeply standing, spirituality has not these characteristics. While religiosity is a moral relationship between ALLAH and individual, religiosity choice is a relationship between individual and society, because the declaration of religiosity choice of individual is the same as the demand of coding himself as religious. Modernity is an unholy shaped life style which was born in 17th century in Europe and affects all over the world. The process of modernity causes three types of religiosity typology. The first one is traditional religiosity. This is also called as catechism religiosity. The most evident characteristic of this typology is the presence of opinion and attention which says that orders and prohibitions of religion should be obeyed strictly. The second typology is secular religiosity. This typology is also called as modernist and humanist religiosity. The most evident characteristic of secular religiosity is related with application of religious order and prohibitions. Main characteristics of secular religiosity are loyalty to religion is being mental loyalty, life style is not being differentiated from modern life style and application of religious rules is

being in the second plan. The third one is popular religiosity. This religiosity shows itself in social areas such as mosque, visiting places. Also behaviours are not standing on religious bases.

Method

In our research we conducted survey on two student groups in which changes in religious perceptions are lived warmly. We decided to conduct survey on students who are graduating in economics and theology. The reason is as follows. Theology faculties are institutions which give higher education about religion integrated to modern world. We chose theology faculty which give bachelor education inside the campus but not give education outside the campus. Secondly we chose students which are graduating in economics because we believe that this will reflect transformation in religion perception in modern world.

Findings and Discussion-

There is positive significant relationship between traditional religiosity and popular religiosity while there is weak relation between secular religiosity and popular religiosity. By this way it can be said that popular religiosity feeds mostly from traditional religiosity. Though there are signals which shows that spirituality is done by religious reasons, in reality it is an internal direction and deeply stance. Though popular religiosity can be determined as spirituality by its visual appeal, it can't be determined as deeply religiosity. In our research it is found that religiosity which is mixed with national feelings is strong. Traditional, secular and popular religiosity typologies are changed according to age, gender, faculty, fathers' job, place in which family lives, income of family, number of person in family and location unit (village, city) of family.

Religiosity typology is also perception of religiosity. Individual lives how he perceive religiosity. Religiosity can be perceived easier when it changes to social activity. This is why popular religiosity have powerful social base. Social religious applications are not habits in which individuals have difficulty in changing it to activity. Every three religiosity typology has social base. As traditional religiosity increases secular religiosity does not decrease. This also shows that there is a social, cultural and educational base which feeds secular religiosity. It can be understood that student of theology is less secular religiosity than students of economics faculty.

Conclusion and Suggestions-

Nowadays the social base of religious choices should be taken in account. Individuals are living the most important problems about religiosity inside the society. Religiosity which depends on doing religious activities should breast social impacts, because society has expectations from individuals who show their religious choices. Religiosity is looking for reality and happiness together. The dynamics of modern life naturally make religious taking defensive position.

Campus is a common life and social platform in which the dominance of secularity lived. Secular religiosity sees institutional support and becomes stronger in campus platform. The trend of society can be determined as leaving religion in higher ratio. This shows that individual have meet processes which make himself getting anxiety about

the future of religion. In modern life religiosity will continue to be problem for individuals. The most important problem of religiosity is the failure in occurring in social area.

Traditional religiosity is living representation problem in the pressure of modernism. In the point we come, it seems that secular religiosity has authority in leading role on traditional religiosity and having initiative in public and social area. In modern life religiosity will continue to be problem for individuals. Determining religiosity as normative religiosity is more accurate, because it differs from secular religiosity in normative side of religion.

Keywords: Piety, Secularism, Modernity, Higher Education, Public Sphere

Giriş

Hız. Peygamber ve ashâb-ı kirâm, samimiyet, sadâkat, sekînet ve selamet kelimeleriyle anlatılabilecek bir dindarlığı yaşadılar. Dindarlığı, Allah ile Rasûlü ile Müslümanların yöneticileri ve tüm Müslümanlarla “samimi ilişki” kurmak olarak niteleyen (Müslim, İmân, 95; Dârimî, Rikâk, 41) Hız. Peygamber, bu samimiyeti ashâbı ile birlikte yaşamıştır. Hız. Peygamber devrinde yaşanan dindarlık “tepkisel bir dindarlık” değildir. İnandığı değerlerin gereğini yerine getirme anlamında sadâkat de Hız. Peygamber’in hadislerinde yer tutmuştur. Yalnız burada bir hususu açıklamak gerekir. Sadakat sadece başkalarına karşı doğru söz söylemek ve dürüst olmak değildir. Sadakat öncelikle kişinin kendine karşı da dürüst olmasıdır. Bir hadisinde “kişi doğru söyleye söyleye “sıddık” olarak yazılır buyrulmuştur (Buhârî, Edeb, 69; Müslim, Birr, 103). Sıddık olmak kişinin kendisine de doğru mesajlar göndermesiyle ilgilidir. İç dünyada gerçekleşmemiş sadâkatin dış dünyada insanlara katacağı bir değer olamaz. Dindarlık bir iç huzurdur. Aceleye dayalı bir refleks de değildir. Dindarlık başkalarını elinden ve dilinden güven içinde kılmaktır (Buhârî, İman, 3; Müslim, İman, 64). Güven toplumu olmak ferdi olarak güven telkin eden insanların sayısının artmasına bağlıdır. Bütün bu tespitlerimizi şunun için yaptık. Olması gereken dindarlık refleksine dayalı ve tepkisel bir karakter taşıyan dindarlık değildir. Dindarlığın hayatın akışına olağan dışı bir müdahale olarak algılanması da uygun değildir.

Modern zamanlarda toplum ve eğitim sistemi tarafından desteklenmiş dindarlığın kaybedilmiş olması insanları arayışlara sevk etmiştir. Bu arayışların bir kısmı patolojik bir tepkiye de dayanabilmektedir. Dindarlığın sürdürülebilirliğinin tümüyle bireysel gayrete kalmış olması, insanları bazen ümitsizliğe sevk etmekte, sıhhatli davranışlar sergilemekten alıkoymaktadır. Bu cümleden olmak üzere tekfirciliğin yani başkasını dinden çıkmış saymanın da bir dindarlık refleksi olduğunu belirtmek istiyoruz. Başkasını dinden çıkmış saymak hatalı bir dindarlık refleksidir. İnsanlar, kendilerini başkalarını tekfir ederken daha çok dindar hissedebilir. Kişi, dindarlığını pekiştirmek için böyle bir yola gittiği kanaatinde olabilir. Reflekslere ve tepkiselliğe dayalı dindarlık tiplerinin tamamı problemlidir. Son yıllarda dini metinler odaklı bir dindarlık refleksinden de söz edilebilir. Kendisinin Kur’ân ve hadis metinleriyle yeterli oranda haşır-neşir olduğunu, insanların çoğunun ayet, hadis gibi dini metinlerle ilgilenmediklerini ve dini anlamadıklarını söyleyerek bir dindarlık izharı söz konusu olabilmektedir. Bazen bu refleks önceki yıllarda anlaşılmayan dini metinlerin kendisi tarafından anlaşıldığı şeklinde bir açıklamaya da dayanabilmektedir. Bu tür çıkışların ve reflekslerin dindarlık olmadığını söylemek sıhhatli olmaz. Çünkü bu çıkışları yapanlar yaptıkları bu hareketle Allah’a daha yakın oldukları ve dindarlıklarını izhar ettikleri kanaatinde dirler. Netice itibarıyla şunları tespit etmek uygun olur. Modern zamanlarda tepkisel dindarlıktan ziyâde müspet davranışa, kişinin kendi “iç kabulüne” dayanan dindarlık ihtiyacı bulunmaktadır.

Günümüzde dindarlık ile ilgili yapılan çalışmalarda niceliksel bir artış söz konusudur. Dindarlığın ölçülebilirliğinin tartışıldığı zamanlardan, hangi dindarlık anketinin daha güvenilir olduğu tartışmalarına doğru bir değişim yaşanmaktadır. Değişime direnen dindarlığı bulmak, modern zamanların sorunudur. Değişimin karşı konulamazlığı dindarlığın da değişim yaşamasına neden olmuştur. Dindarlığın mahiyetinden ziyade sürdürülebilirliği insanların zihnini meşgul etmeye devam edecek görünmektedir. İnsanlar dindarlığı hissedebiliyor ama hissettikleri bu duygu ve hâlin sürdürülebilirliği ile ilgili problemler yaşıyor. Çağdaş sosyal, kültürel ve eğitimsel dinamikler dindarlık tipolojilerini de kendi etki alanlarına göre şekillendirmiştir. Din ile modern değerler arasında bir uzlaşmayı gerçekleştiren, bugünün değerleri ile gelenek ve dinin yeni temsilleri arasında uyumu başaran yeni tip dindarlıkların varlığını da göz ardı etmemek gerekmektedir (Hökelekli, 2016:326). Ülkemizde dindarlığı analiz eden çalışmalarda sosyolojik boyut üzerinde duran çalışmalar psikolojik boyut üzerinde duran çalışmalardan daha çoktur. Sosyal dindarlık krizi mi yaşıyor yoksa bireysel dindarlığın toplumda kendini ifade edememe sorunu mu yaşıyor? Bilişsel, sosyal ve kültürel hâkimiyeti ile modernleşme, bireysel dindarlıktan ziyade sosyal dindarlığı vurmuş gözükmektedir. Dindarlığın bireysel ve toplumsal boyutunun anlaşılmasının çağdaş dindarlık tipolojilerinin anlaşılmasına katkı sunacağını göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Öncelikle dindarlığın ne olduğu ile birlikte, ne olmadığı hususunda da uzlaşma gerekmektedir. Dindarlığın birçok tanımı bulunmaktadır. “Kişinin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembollere ilişkin kabul, yoğunlaşma ve meşgul olma derecesi” bu tanımlar arasındadır (Kurt, 2009: 2). Herkesçe kabul edilebilecek bir tanım yapabilmek kolay değildir. Genellikle insanların kendi dinlerine bağlanma düzeyleri de dindarlık olarak anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2014: 40). Gerçek dindarlık her şeyden önce içe dönük derin bir samimiyet ve ihlastır (Yılmaz, 2014: 172). Her şeyden önce dinin bir yaşam biçimi olduğunu söyleyebiliriz. Toplumsal öğelerin tümü dinle bütünleşir (Guenon, 2016: 36). Din değişmez, tedeyyün (dindarlaşma biçimi) değişir (Tahralı, 2018: 325). Tedeyyün kişiye bağlıdır. Dindarlık Allah’a tam bağlanma, ötedünya duygusu ve mutlak samimiyeti içerir (Schuon, 2013: 116). İslami dindarlığın yapısal kendine has özellikleri de ayrıca bulunmaktadır. İslamî dindarlık kişinin pratik hayatını da din kurallarına göre düzenlemesini gerektirir. Bu bağlamda biz, zihinsel duygusal ve fiziksel değişimi içeren dindarlığa ‘dindarlaşma’ diyoruz (Kırış, 2017: 16).

Dindarlık kişiyi doğasında bulunan hazlara savaş açması, kendi hayatına ve varlığına kastetmesi değildir. Bir “mutsuzluk arayışı” olduğu da söylenmemelidir. Modern dünya, dindar insanın mutsuz insan olduğu, hayattan zevk almayan insan olduğu algısını ön plana çıkarmıştır. Bu algıyı kırmak kolay da değildir. Roy’un “Doğrusu, inananlar toplumda çoğunluğu temsil etseler bile toplumlar artık dindar değildirlir”(Roy & Gönenç, t.y.: 258) tespitinin de bu yargıyı destekleyen bir anlamı bulunmaktadır. Günümüzde artık dindarlık tercihlerinin toplumsal tabanı da hesap edilmek zorundadır. Kişinin dinin pratiklerini yapmasının başkaları gibi hayattan zevk almasını engellemediğinin anlatılması da gerekmektedir. Dindarlık, inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eder (Taş, 2004: 64).

Bir kimsenin dindar olduğunun vurgulanması, onun dini içselleştirdiği; dinî emir, tavsiye ve yasaklara bireysel düzlemde uyduğu; dini, gündelik hayatında toplumsal denetleyici olarak kabul ettiği ve kendi yaşayışının bir göstergesi haline getirdiği anlamına gelir (Kurt, 2009: 2). Bir mutluluk arayışı olarak özgün dindarlığın yaşanmış tadılmış, elde edilmiş bir tecrübe olduğunu da dikkate almamız gerekir. Kişi, içsel tecrübelerinin çeşitliliği oranında dindarlık arayışlarını da birlikte yaşar. Yaşadıkları, hayatına anlam katma arayışıdır. Dindarlık ile ilgili çalışmalar, insanın anlam arayışı sürdürdüğü süreçte sürmeye devam edecektir.

İnsanlar dindarlıkla ilgili en önemli sorunlarını toplumun içinde yaşamaktadırlar. Özgün dindarlığın bireysel dindarlık olduğu tartışma götürür bir meseledir. Özgün dindarlık esas itibarıyla bir toplumun içinde yaşanır. İnsanlar dine kayıtsızlık ve bunun getireceği olumsuz sonuçlara karşı ancak birbirleriyle yardımlaşmak suretiyle başa çıkabilirler. Çünkü dindarlık insanların icadı değil ilahi bir

kaynaktan gelen bilginin/vahyin icadıdır. Toplumsal pencereden baktığımızda sorun şudur: İnsanlarla bağımızı ihmal etmeden Allah'la bağ kurabilmek ve kurduğu bu bağı sürdürebilmek. İnsanlarla ilişkilerimizde dindarlığı uygulamama durumumuzda mutsuz oluruz. Çünkü uygulanmayan bilgi mutsuzluğa dönüşme riski taşımaktadır. Yaşadığımız çağda hiç kimse Modernite'nin dışında değildir. Modernite 17. yüzyıl itibarıyla Avrupa'da ortaya çıkmış ve bilahare tüm dünyayı etkisi altına almış, kutsala göre şekillenememiş yaşam biçimidir (Taşgetiren, 2018: 9). Modernite tüm alanlarda hayata bir standart getirmiştir. Erkeğe, kadına, çocuğa, yaşanılacak mekânlara, sosyal hayata, ekonomi, hukuk ve eğitime standart getirmiştir. Bireye ve topluma giydirilen bu gömlek, özgüvene dayalı ve özgün, pratiğe dökülebilirliği yüksel dindarlık arayışlarını desteklememiştir. Genel olarak dindar bir hayat yaşamak günümüzde özel bir gayreti gerektirmektedir (Yılmaz, 2014: 176). Din ile ilgili öngörülerini gerçekleştirmiş olmasa da modernliğin kendi öngördüğü yaşam biçimini gerçekleştirmede başarılı olduğunu söyleyebiliriz (Yılmaz, 2014: 180).

Dini pratiklerin yapılmasına inhisar ettirilmiş bir dindarlık toplumsal tepkileri de göğüslemek zorundadır. Çünkü toplumun da dindarlık tercihinin izhar etmiş olanlardan beklentileri bulunmaktadır. Dindarlık ile dindarlık tercihinin kalın çizgilerle birbirinden ayırmak gerekir. Dindarlık, kişi ile Allah arasında kişisel manevi bir ilişki iken "dindarlık tercihi" kişi ile toplum arasındaki kişisel, toplumsal bir ilişki türüdür. Çünkü bireyin toplum içinde dindarlık tercihinin izhârı, toplumun kendini dindar olarak kodlaması talebi ile aynı anlama gelmektedir. Yani birey, bir yandan Allah ile olan ilişkilerini kendi içi dünyasında ve ferdî hayatında düzene koymaya gayret ederken, bu isteğinin toplumsal destek bulması için toplumun kendisini farklı bir kodlama ile kabullenmesini istemektedir. Bir nevi dindarlığının toplumsal konsolidasyonunu sağlamaktadır.

Dindarlık hakikat ve mutluluk ile birlikte iyiliğin de arayışıdır. Kötülük ve dindarlık arasında bir karşıtlıktan da söz etmek gerekir (Kernberg & Mehmetoğlu, 2005, s. 196). "Tanrı kötülöklere doğüstü yollarla değil, dindar kullarıyla müdahale eder" anlayışı özgün ve içselleştirilmiş dindarlaşmayı desteklemektedir.

Modern dünyanın dinamikleri, dindarlığın kendisine savunmacı pozisyonlar alması mecburiyetini de doğal olarak getirmiştir. Amaçlılığı ve kemâli yok sayan modern, ilerlemeci, evrimci bakış, küllileşmeye muktedir değildir ve her türlü mânâdan mahrumdur (Guenon & Ataman, 2016: 145) Modern toplumda dindar olmak, dindarlığını açıkça ifade ve ifşa etmek birçok bakımdan riskli bir durumdur (Hökelekli, 2016: 326). Dindarlığı gerçekten yaşamak isteyen birey, dindarlığın şeklini belirleyen helal-haram kriterlerinin bulunmadığı modern dünyanın vaatleriyle başa çıkmanın dışında farklı engellerle de karşılaşır. Dindarlığın vadettiklerinin çok da tercih edilmeyecek, mutsuzluk getirmeyecek şeyler olmadığını da topluma ispatlamak zorundadır. Hız ve hazın mutluluk vaadine karşı dindarlığın da bir vaatte bulunması lazımdır. Toplumun haz aldığı şeylerdeki değişim dindarlığın da kendini çek etmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Kişinin karşıt cinsle ilişkilerine ve cinsel yönelimlerine, tatil tercihlerine, tüketim hazlarına müdahale eden tanrısallığın toplumsal taban bulması, öncelikle bireysel dindarlık tercihlerinin toplum içinde izhar ve ilanını gerekli kılar.

Ölkemizde genellikle Batı'da üretilen dindarlık ölçekleri kullanılmaktadır (Hökelekli, 2016: 327). Ancak son zamanlarda dindarlık ölçekleri ile ilgili yapılan çalışmalarda tercüme ölçeklerden, özgün ölçeklere doğru bir gelişimin bulunduğu kanaatindeyiz. Geliştirdiğimiz dindarlık ölçeginde modern dindarlık dinamikleri dikkate alınmıştır. Son yıllarda seküler dindarlık tipolojisinde bir artış görölmektedir. Günümüzde inanç bakımından dinden kopmadığı halde dinden bağımsız davranmanın da yaygınlaşma eğiliminde olduğu inkâr edilemez (Kırış, 2018: 2458). Deizm tartışmaları da bununla alakalıdır. Trendi yükselen dindarlık tipolojisi seküler dindarlık olarak görönmektedir. Hazırladığımız ölçekte seküler dindarlığı ölçen maddelerin çok olması boşuna değildir. Seküler dindarlık dinin toplumun içinde sembolik bir aidiyet olarak kalması, sosyal hayata, giyim kuşama, turizme ve ekonomiye müdahale etmemesi talepleriyle tezahür edebilmektedir. Hazırladığımız ölçekte bu talepler dikkate alınmıştır.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışmamızda geliştirdiğimiz bir anketi dindarlık algılarındaki değişimlerin daha sıcak yaşandığı iki grup öğrenci üzerinde uyguladık. Anketimizi uygulayacağımız öğrenci gruplarını “ilahiyat” ve “ekonomi” eğitimi almakta olan öğrenciler belirledik. Bu yaklaşımımızın sebebi şudur: İlahiyat fakülteleri modern dünyaya entegre yüksek din eğitimi yapan kurumlardır. Lisans eğitiminin kampüs dışında bir mekanda değil, kampüs içinde yapıldığı bir İlahiyat Fakültesini özellikle seçtik. İkinci öğrenci grubunun ekonomi eğitimi almakta olan öğrenciler arasından seçilmesi modern dünyada din algısının yaşadığı ve evrildiği dönüşümleri daha kolay yansıtacağı yolundaki hipotezimizden kaynaklanmaktadır. Modern iktisat teorisi, ekonomide kısıtlamanın olmadığı bireyin tam özgür hareket ettiği bir konsepte dayanmaktadır. Ekonomide kısıtsızlık ve özgür girişimcilik, kutsalla olan ilişkilere mutlaka yansiyacaktır. İlahiyat ve ekonomi eğitimi almakta olan öğrencileri seçmiş olmamız din algıları ile ilgili değişimleri daha çok yansıtacağı yolundaki hipotezimize dayanmaktadır. Araştırma evreni olarak seçtiğimiz Kastamonu Üniversitesi öğrencileri, dîni yüksek tahsil alan İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile ekonomi eğitimi alan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencilerinin aynı kampüsü paylaştıkları bir öğrenci grubuna tekabül etmektedir.

Dindarlık ölçeğimizi hazırlarken bizden önce yapılmış ölçekler içinden üç tanesini seçtik. Seçimimize etki eden faktör, içerdiği soruları daha kuşatıcı, kapsayıcı bulmamızdır. 1989 yılında hazırlanan Kayhan Mutlu'nun dindarlık ölçeği 14 soru seçeneği ile ölçme yapmaktadır. Sorular olumlu cümleler, olumsuz cümleler şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bu ölçeğin en önemli özelliği ateistik eğilimleri de ölçücü soruların bulunmasıdır.

2009 yılında hazırlanan Yakup Çöştü'nün dini yönelim ölçeğinde toplam 37 soru bulunmaktadır. 30 soru normatiflikle ilgili yönelim olarak ayrılmıştır. Bu 30 soruda geleneksel dindarlık ve seküler dindarlık soruları karışık vaziyette verilmiştir. Yazar, geleneksel ve seküler ayrımını yapmadan bir ölçek hazırlamıştır. Normatiflik bir kriter olarak alınmıştır. Bu yaklaşım da kanaatimize göre doğrudur. Geleneksel dindarlıkla seküler dindarlığı ayıran en önemli çizgi, dini emir ve yasakların yaptırım gücü ve normatifliğidir. Deistik eğilimler dinin normatif yanına karşı duruş ile ilgilidir. Dini karşısına almama ve onun normatif yanını demokratik ortamda uygulamama yönüyle tercih ortaya koyma bir seküler dindarlık belirtisidir. Çöştü'nün ölçeğinde 7 soru da popüler dindarlığı ölçmek üzere ayrılmıştır.

2009 yılında hazırlanan Kemalettin Taş'ın hazırladığı dindarlık ölçeğinde 48 soru bulunmaktadır. Geleneksel, seküler ve popüler dindarlık eğilimleri karışık vaziyette sorulmuştur. Hazırladığımız dindarlık ölçeğinin en büyük referansı Kemalettin Taş'ın bu çalışmasıdır. Bu çalışma ülkemizde tabanı, toplumsal karşılığı bulunan üç dindarlık tipolojisini net biçimde gözler önüne serdiği için kanaatimize göre çok değerlidir.

Araştırmanın Hipotezi

Araştırmamız geliştirdiğimiz bir dindarlık ölçeğine dayanmaktadır. Bizi bir dindarlık ölçeği geliştirmeye zorlayan husus güncel dindarlığın sürekli bir değişim yaşadığını gözlemlemememizdir. Mevcut dindarlık ölçekleri bu değişime cevap verememektedir. En önemli iki dindarlık tipolojileri içinde güncel dindarlığı belirleyici konumda olanları, geleneksel dindarlıkla ile seküler dindarlıktır. Geleneksel dindarlık ile seküler dindarlık etkileşimlerinin daha çok ortaya koyan bir dindarlık ölçeğinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu iki dindarlık tipolojisinin arasındaki rekabet ve çekişmenin sonucunun gelecek nesillerin dindarlık profilini belirleyeceği izlenimimiz, bu iki tipoloji üzerinde çalışmamıza neden olmuştur. Araştırma öncesi varsayımımız seküler dindarlığın gücüne güç katarak yükselmeye devam ettiği, buna karşılık geleneksel dindarlığın içinde bulunduğumuz niceliksel egemenlik çağında belirli bir düşüş yaşasa da varlığını sürdürdüğü, gelişip serpilmesine imkân verecek ortamları aradığı, büsbütün çaresiz bir konumda olmadığıdır. Bu hipotezimizin ne kadar doğru olduğunu araştırmamızın sonunda göreceğiz ve sonuç bölümüne yansıtacağız.

Araştırmanın Örnekleme

Öğrencilerin dindarlık türlerini incelemek amacıyla yapılan çalışma Kastamonu Üniversitesi öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Anket, 2019 Mart ve Nisan aylarında Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde uygulanmıştır. Nisan 2019'da Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde 2776; İlahiyat Fakültesinde ise 1293 öğrenci olmak üzere toplamda 4069 öğrenci eğitim almaktadır (<https://www.kastamonu.edu.tr/index.php/tr/menu-oidb-istatistikler-tr/27-kategori-oidb-tr/2113-makale-oidb-istatistikler-2016-yili>). Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 434 öğrenciye anket uygulanmış, anket formlarından 7 tanesi eksik doldurulması nedeniyle elenmiştir. Toplamda 427 örneklem üzerinde çalışılmıştır. Evren büyüklüğünün 5000 kişi olduğu durumlarda %5 hata payı ile 356 kişilik örneklem ile çalışmak yeterlidir (Küçük, 2016: 95). Anket formunun ilk kısmında katılımcıların demografik bilgileri sorulmuştur. İkinci bölümde ise daha önce seküler dindarlık, popüler dindarlık ve geleneksel dindarlık hakkındaki çalışmalardan yararlanılarak geliştirdiğimiz ölçek kullanılmıştır (Mutlu, 1989; Taş, 2009; Çoştur, 2009). Bu bölümde beşli Likert (1: Kesinlikle katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4: katılıyorum, 5: kesinlikle katılıyorum) ölçeği kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmada katılımcıların demografik bilgileri hakkındaki veriler Tablo 1'de verilmiştir. Katılımcıların en büyük yaş grubu 23 yaş ve üstü (%26,5) ile 21 yaş grubudur (%24,4). Cinsiyet açısından kadınların oranı (%56,7), erkeklere (%43,3) nazaran biraz daha yüksektir. Kız öğrencilerin derslere devam durumunun ve kız öğrenci sayısının yüksekliği katılımcıların içinde kız öğrenci sayısının daha yüksek olmasına vesile olmuştur. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrenci sayısının daha yüksek olmasına bağlı olarak katılımcıların %55,7'si İİBF, %44,3'ü de İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden meydana gelmiştir. Katılımcıların babalarının büyük çoğunluğu kamu ve özel sektörde (%25,8+46,6=%72,4) çalışmaktadır. Katılımcı babalarının arasında girişimci oranının sadece %7 olması dikkat çekmektedir.

Karadeniz bölgesinde yer alan Kastamonu Üniversitesi'nde yapılan çalışmada katılımcıların %31,9'unun ailesinin Karadeniz Bölgesinde yer aldığı görülmektedir. İç Anadolu ve Ankara'ya yakınlığı öğrencilerin Kastamonu Üniversitesi'ni tercih etmelerine katkıda bulunmaktadır. İkinci büyük grup ailesi iç Anadolu'da yaşayan öğrencilerdir (%23,7). Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden gelen öğrenci sayılarının düşüklüğü nedeniyle iki bölge tek bir kalemde toplanmıştır. Kastamonu Üniversitesi'ni tercih eden ailelerin genelde orta ve dar gelirli olması katılımcıların %88,3'ünün ailesinin aylık gelirinin 5000 TL ve altı olmasını sağlamıştır. Katılımcıların %71,7'sinin 4-6 kişiden oluştuğu görülmektedir. Bu da genelde ailelerin birden fazla çocuğa sahip oldukları biçiminde yorumlanabilir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%77) şehirlerde yaşamaktadır. Türkiye'de şehir nüfusunun artması bu sonucu şaşırtıcı olmaktan çıkarmaktadır.

Tablo 1: Demografik Sonuçlar

YAŞ	F	%	Cinsiyet	F	%
18	11	2,6	Erkek	185	43,3
19	56	13,1	Kadın	242	56,7
20	78	18,3	Toplam	427	100
21	104	24,4	Fakülte	F	%
22	65	15,2	İlahiyat	189	44,3
23+	113	26,5	İİBF	238	55,7
Toplam	427	100	Toplam	427	100
Baba Mesleği	F	%	Aile Gelir	F	%
Kamu sektörü	110	25,8	0-2500 TL	167	39,1
Özel sektör	199	46,6	2501-5000 TL	210	49,2
Girişimci	30	7,0	5001-7500 TL	31	7,3
emekli	55	12,9	7501 TL ve üstü	19	4,5
İşsiz	33	7,7	Toplam	427	100
Toplam	427	100	Aile Birey Sayısı	F	%
Aile Bölge	F	%	0-3 kişi	52	12,2
Karadeniz	136	31,9	4-6 kişi	306	71,7
Marmara	68	15,9	7 kişi ve üstü	69	16,2
İç Anadolu	101	23,7	Toplam	427	100
Ege	28	6,6	Yaşanan Yer	F	%
Akdeniz	20	4,7	Şehir	329	77
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	23	5,4	Kırsal alan	98	23
Türkiye dışı	51	11,9	Toplam	427	100
Toplam	427	100			

Dindarlık Tipolojileri

Dindar bireylerin yaşam biçimlerinin çeşitli ve farklı alanlar üzerinden bir etkileşim ve değişim süreci geçirdiği söylenebilir (Sungur, 2016: 456). Bu süreçler birbirinden farklı dindarlık tipolojileri oluşturmuştur. Süfî dindarlık, fikhî dindarlık, şehir dindarlığı, köy dindarlığı, geleneksel dindarlık, modern dindarlık, avam dindarlığı, havas dindarlığı, halk dindarlığı, seçkin dindarlığı, fakir dindarlığı, zengin dindarlığı, ferdî dindarlık, cemaat dindarlığı gibi dindarlık tiplerinden söz edilebilir (Okumuş, 2017, s. 42). Türkiye'nin oldukça hareketli toplumsal yapısı, her geçen gün ön görülmeyen yeni gerilim alanlarına bağlı olarak yeni dindarlık tipolojileri üretmeye devam edecektir (bk.Yılmaz, 2014: 46).

Burada ülkemizde karşılığı bulunan üç tip dindarlık tipolojisini tebarüz ettirmek istiyoruz. Şimdi bunları görelim.

Birinci dindarlık tipolojimiz geleneksel dindarlıktır. Buna ilmihâlcî dindarlık da denilmektedir. Bu tipolojinin en belirgin vasfı dinin emir ve yasaklarının mutlaka uygulanması gerektiğine ilişkin kesin kanaat ve tutumun kişide bulunmasıdır. Bu yaklaşıma göre mesela namaz, oruç gibi ibadetler, yapılsa daha iyi olur, yapılmısa da olur kabilinden emirler değildir. Mutlaka uygulanması gerekli emirlerdir. Helal-haram duyarlılığı konusunda da hususi bir hassasiyetleri vardır. Bu tarz dindarlığa sahip olanlar açısından içki ve zinanın bir kereye mahsus yapılması bile fâcia olarak nitelenebilecek bir durumdur. Geleneksel dindarlıkta âlimlere ve din büyüklerine saygı da olması gereken seviyede yeterince görülür. İlmihal sadece dini bilgiler manzumesi değildir. İlmihal eğitimi aynı zamanda dünya görüşü ve hayat anlayışını aktarımıdır. Hâlin bilgisi anlamına gelen bu ıstılah, kişinin ahiret yolculuğunda ona lazım olacak tüm bilgileri kapsar.

İkinci dindarlık tipolojisi seküler dindarlıktır. Bu tarz dindarlığa modernist/hümanist dindarlık ta denilmektedir (Taş, 2009: 299). Sekülerleşme ya da dilimize yerleştiği şekliyle dünyevileşme düşünce, bilim, sanat, hukuk ve eğitim gibi hayatın bütün alanlarının dinin etkisinden arındırılmasını

ifade etmektedir (Yılmaz, 2014: 165). Bu tipolojinin en belirgin özelliği dini emir ve yasakların uygulanması ile ilgilidir. Dine bağlılığın zihinsel bir bağlılık olarak kalması, aidiyetin modern hayat tarzı ile farklılaşan bir hayat tarzına dönüşmemesi din kurallarını uygulamanın ikinci plana alınması (Taş, 2009: 302) temel özelliklerdendir. Okullarda verilen din eğitimi, daha çok seküler dindarlığı desteklemektedir. Dinin icaplarının yerine getirilmesinin zaruriliği şeklinde bir kanaat, bu eğitimi alan kişilerde hâsıl olmamaktadır.

Üçüncü dindarlık tipolojisi popüler dindarlıktır. İbadethane, ziyaret yerleri gibi toplumsal alanlarda gerçekleşen, dini bir temele dayanması gerekmeyen dinî davranışlarla kendini gösteren dindarlık tipolojisidir. Popüler dindarlık, hem geleneksel hem de modern dönem Türk dini hayatı açısından önemli bir olgudur (Kemalettin Taş, 2009, s. 304). Dini ziyaret yerlerinde tebarüz eden dindarlık bu kapsamdadır. Kandil gecelerinde insanların katılımın yüksek olduğu duaya fazlaca kişinin el açtığı cami arayışına girmesi, bu tarz dindarlığın tezahürüdür. Üzerine Kur'ân ve duâ okunmuş suyun şifâ niyetiyle içilmesi bu tarz dindarlığın dışı vurumu ile ilgilidir. Üçüncü tarz dindarlık, birinci ve ikinci tarz dindarlığın ortak alanıdır. Bunun anlamı şudur: Geleneksel ve seküler dindarlar, popüler dindarlık alanında tezahür edebilir. Popüler dindarlığın toplumsal kabul görmüş ve tebarüz etmiş bir yanı vardır. İnsanlar bu tarzı seçmekle, dine karşı mesafeli olmadıklarını, dinin icaplarını geçmişte yaşayanlara saygı duyduklarını göstermiş olurlar.

Birinci ve ikinci tarz dindarlık birbirinin zıddı hatta rakibi konumundadır. Birinin artması diğerini azaltır. Ancak her iki tarz dindarlığın üçüncü tarz dindarlıkla anlamlı ilişkisi söz konusudur. Dindarlık tipolojisi aynı zamanda dindarlık algısıdır. İnsanlar dindarlığı nasıl algılasa öyle yaşar. Toplumsal bir eyleme dönüştüğünde dindarlık daha rahat algılanmaktadır. Popüler dindarlığın toplumsal tabanının daha güçlü olması bundandır. Toplumsal dini uygulamalar, fiile dönüşmede bireyin zorlanacağı alışkanlıklar değildir.

Geleneksel Dindarlık

Geleneksel dindarlıkla ilgili sorulan sorular ve betimleyici istatistikleri Tablo 2'de verilmiştir. Geleneksel dindarlıkla ilgili G1, G2 ve G3 soruları Mutlu (1989)'dan G4 ve G5 soruları Taş (2009)'dan ve G6 sorusu ise Çoştı (2009)'dan faydalanılarak sorulmuştur. Diğer sorular ise tarafımızdan eklenmiştir. G3, G5, G9 ve G10 soruları haricindeki tüm soruların ortalamasının 3,67 üzerinde olduğu yani yüksek dereceli olarak değerlendirilebileceği görülmektedir (Küçük, 2016:239). G3, G5, G9 ve G10 soruları da 2,33 ile 3,66 arasında değerler aldıkları için orta dereceli olarak değerlendirilebilir. En yüksek ortalamaya sahip soru G2'nin ortalaması 4,54 iken en düşük ortalamaya sahip soru G9'un ortalaması 3,30'dur. Toplamda geleneksel dindarlık sorularının ortalaması ise 3,91'dir ve bu değer 3,67 ve üstü olması nedeniyle katılımcıların yüksek derecede geleneksel dindar oldukları değerlendirilmesi yapılabilir. Cronbach Alfa değeri 0,792 olması dolayısıyla ölçeğin oldukça güvenilir olduğu kabul edilmektedir (Küçük, 2016:232).

Tablo 2: Geleneksel Dindarlık

Sorular	Ortalama	Skewness	Kurtosis
G1: Din, gerçeği ve güzelliği aramadır.	4,37	-1,946	3,585
G2: Ölümden sonra hayat vardır.	4,54	-2,387	5,485
G3: Günlük hayatta, her türlü kararımı Kuran’da belirtilen esaslara göre veririm.	3,61	-0,505	0,191
G4: Dindarlığın en önemli kriteri, dinin bütün emir ve yasaklarını yerine getirmektir.	3,96	-1,065	0,764
G5: Dinde esas olan bu dünya için değil, ahiret için çalışmaktır.	3,60	-0,566	-0,877
G6: İslam dîninin hayatıma bir gaye ve anlam kazandırdığını düşünüyorum.	4,45	-1,970	3,891
G7: Toplumda din kurallarına uymamanın normalleşmesinin dindarlığı azalttığını düşünürüm.	3,70	-0,755	-0,142
G8: Geçmişte yaşamış din büyüklerine saygı göstermenin de dindarlık olduğunu düşünürüm.	3,67	-0,729	0,271
G9: Kendimi iyi bir Müslüman olarak gördüğümü söyleyebilirim	3,30	-0,047	0,223
G10: Dinini kabul ettiği “helâl çerçevede” bir hayat ve ibâdet olmadan dindarlığın olamayacağını düşünürüm.	3,66	-0,574	-0,301
G11: Toplum olarak gittikçe dinden koptuğumuzu düşünüyorum.	3,79	-0,802	-0,049
G12: Dindar bir âile kurmak ve dindar çocuklar yetiştirmek istiyorum.	4,25	-1,380	1,400

Geleneksel Dindarlık soruları çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 aralığında olması parametrik testlerin uygulanıp uygulanmayacağı kararının verilmesinde önemlidir. Eğer çarpıklık ve basıklık değerleri -1,5 ile +1,5 aralığında değer alırlarsa normal dağıldıkları kabul edilip parametrik testler gerçekleştirilebilir (Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S., 2013). Ancak G1, G2, G6 ve G12 sorularının bu aralıkta bulunmadığı görülmektedir. Kolmogorov-Smirnov (Sig:0,000) ve Shapiro-Wilks testleri (Sig:0,003) normal dağılımın gerçekleşmediğini göstermektedir. Normal dağılımın gerçekleşmemesi nedeniyle hipotez testlerinin non parametrik testler ile gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

H1: Yaşa göre Geleneksel dindarlık derecesi değişmektedir.

Çarpıklık ve basıklık değerlerinin istenen aralıkta olmaması nedeniyle non parametrik Kruskal Wallis testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Kruskal Wallis testi sonucunda yaş gruplarına göre %5 seviyesinde geleneksel dindarlık derecesinde farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır (Sig:0,004). Tamhane testi ile hangi yaş gruplarının arasında farklılık olduğu incelenmiştir. Buna göre 18 yaşındakiler (ortalama:3,30) ile 23 yaş ve üstü grubun (ort:4,02) arasında fark olduğu ortaya çıkmıştır. Yaş gruplarına göre ortalamalar şöyledir. 18 yaş (3,30), 19 yaş (3,79), 20 Yaş (3,93), 21 yaş (3,93), 22 yaş (3,84), 23 yaş ve üstü (4,02).

H2: Cinsiyete göre Geleneksel Dindarlık derecesi değişmektedir.

İki Bağımsız değişkenle çalışıldığında kullanılan Mann Whitney U testi kullanıldığında cinsiyete göre %5 anlamlılık seviyesinde geleneksel dindarlık ortalamasının farklı olmadığı görülmektedir (Sig:0,362). Erkeklerin geleneksel dindarlık seviyesi 3,83 iken kadınların ortalaması 3,96’dır. Arada fark bulunmasına rağmen bu farkın %5 seviyesinde istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı Mann-Whitney testi sonucunda elde edilmiştir.

H3: Eğitim Alınan Fakülteye göre Geleneksel Dindarlık derecesi değişmektedir.

Mann-Whitney U testi sonucunda İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile İİBF öğrencileri geleneksel dindarlık ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır (Sig:0,000). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin geleneksel dindarlık ortalaması 4,07 iken İİBF öğrencilerinin ortalaması 3,78’dir.

Sonuçlar, geleneksel dindar aile çocuklarının ilahiyat fakültesini daha çok tercih ettikleri biçiminde yorumlanabilir.

H4: Babanın Mesleğine Göre Geleneksel Dindarlık derecesi değişmektedir.

Babanın mesleğine göre %5 anlamlılık seviyesinde geleneksel dindarlık ölçeğinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Kruskal Wallis, Sig:0,473). Babası kamu sektöründe çalışanların ortalaması 3,93; özel sektörde çalışanların 3,89; girişimci olanların 3,83; emeklilerin 3,97; işsizlerin 3,93'dür.

H5: Ailenin Yaşadığı yere göre Geleneksel Dindarlık derecesi değişmektedir.

Ailenin yaşadığı yere göre %5 anlamlılık seviyesinde geleneksel dindarlık ölçeğinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Kruskal Wallis, Sig:0,000). Hangi gruplar arasında farklılık olduğu ise Tamhane's T2 testi sonucunda elde edilmiştir. Buna göre;

- a) Karadeniz bölgesinde yaşayanlar ile yurtdışından gelenler arasında (Sig:0,000)
- b) İç Anadolu'da yaşayanlar ile yurtdışından gelenler arasında (Sig:0,001)
- c) Marmara'da yaşayanlar ile Yurtdışından gelenler arasında (Sig:0,023)
- d) Doğu ve G.Doğu Anadolu'da yaşayanlar ile Yurtdışından gelenler arasında (Sig:0,047).

Katılımcıların yaşadıkları bölgelere göre geleneksel dindarlık ortalamaları şöyledir. Karadeniz (4,02), Marmara (3,93), İç Anadolu (4,01), Ege (3,90), Akdeniz (3,65), Doğu ve G.Doğu Anadolu (3,86), Yurtdışı (3,49).

Yurtdışından gelen öğrencilerin geleneksel dindarlık ortalamasının oldukça düşük olduğu gözlenmektedir. Bunun nedeni yurtdışından gelen öğrencilerin hayat tarzları, gelenekleri ve yaşamları açısından farklı ülkelerden gelmiş olmaları düşünülebilir.

H6: Ailenin Gelir Durumuna göre Geleneksel Dindarlık derecesi değişmektedir.

Aile aylık gelirine göre geleneksel dindarlık seviyesinde %5 seviyesinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Kruskal Wallis, Sig:0,763). Aylık geliri 2500 TL altı olanların ortalaması 3,94; ayda 2501- 5000 TL arası kazananların ortalaması 3,90; 5001-7500 TL arası kazananların 3,84; aylık geliri 7501 TL ve üstü olanların ise 3,72'dir. Aylık Geliri 7501 TL olanların geliri diğerlerinden daha yüksek olsa bile bu fark istatistiksel açıdan anlam ifade etmemektedir. Eğer bu hipotezin sınanmasında One Way Anova kullanılmış olsaydı da bu farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı (Sig:0,342) görülecekti.

H7: Ailedeki kişi sayısına göre geleneksel dindarlık derecesi değişmektedir.

Ailedeki birey sayısına göre geleneksel dindarlık derecesinde %5 seviyesinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Kruskal Wallis, Sig:0,297). Ailesi 0-3 kişiden oluşanların ortalaması 3,96; 4-6 kişiden oluşanların ortalaması 3,92; 7 ve daha fazla kişiden oluşanların ortalaması 3,78'dir.

H8: Ailenin yaşadığı yerleşim yerine göre Geleneksel Dindarlık derecesi değişmektedir.

Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre ailesi şehirde yaşayanlar ile kırsal alanda yaşayanların geleneksel dindarlık ortalamaları arasında %5 seviyesinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Sig:0,437). Ailesi şehirde yaşayanların ortalaması 3,89 iken kırsal alanda yaşayanların ortalaması ise 3,97'dir.

Sonuç olarak yaş, eğitim alınan fakülte ve ailenin yaşadığı bölge gibi faktörlerin geleneksel dindarlık üzerinde etkin olduğu gözlenmiştir.

Belirlenen bazı sorularda fakülteler arasında anlamlı fark olup olmadığına da Independent Sample T test yardımıyla bakılmıştır ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. G7 sorusunda İİBF öğrencilerinin ortalaması 3,61 iken ilahiyat öğrencilerinin ortalaması 3,81'dir. Ancak aradaki fark %5

anlamlılık seviyesinde istatistiksel öneme sahip değildir (Sig:0,200). G10 sorusunda İlahiyat öğrencilerinin ortalaması (3,94), İİBF öğrencilerinin ortalamasından (3,43) %5 düzeyinde anlamlı biçimde farklıdır (Sig:0,000). G11 sorusunda da İlahiyat öğrencileri ortalaması 3,93 iken İİBF öğrencileri ortalaması 3,67 yani daha düşüktür. Aradaki fark %5 seviyesinde istatistiksel anlamlılığa sahiptir (Sig:0,020). G12 sorusunda İlahiyat öğrencilerinin ortalaması 4,69'dur yani oldukça yüksek bir değerdir. İİBF öğrencilerinin ortalaması 3,87'dir ve iki fakülte öğrencilerinin ortalaması arasında anlamlı fark bulunmaktadır (Sig:0,000).

Seküler Dindarlık

Seküler dindarlıkla ilgili sorular ve betimleyici istatistikleri Tablo 3'de verilmiştir. Seküler dindarlıkla ilgili S1, S2 ve S3 soruları Mutlu (1989)'dan; S4, S5, S6, S7, S8, S9, S10, S11 soruları Taş (2009)'dan yararlanılarak sorulmuştur. S11, S12, S13, S14, S15, S16 ve S17 soruları ise yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Ortalamaların 2,33'den küçük olması durumunda düşük seviyeli olduğu; 2,33 ile 3,66 arasında olması durumunda orta seviyeli, 3,67 ve üzerinde olduğu durumda ise yüksek seviyeli olduğu yorumu yapılabilir (Küçük, 2016:239). S3, S10 ve S16 sorularının ortalaması 2,33'den aşağıda olduğu için düşük derecedir. S1, S2, S7, S8, S9, S11, S12, S13, S14, S15 sorularının ortalaması 2,33 ile 3,66 arasında olduğundan orta dereceli; S4, S5, S6 ve S17 soruları ortalaması da 3,67 ve üzerinde ortalamaya sahip olduğu için yüksek derecedir. Toplamda seküler dindarlık soruları 3,16 ortalamaya sahiptir. Dolayısıyla katılımcıların ortalama seviyede seküler dindar oldukları yorumu yapılabilir. Seküler Dindarlık sorularına ait güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alfa Değeri 0,758 olarak bulunmuş ve bu nedenle ölçeğin oldukça güvenilir olduğu kabul edilmiştir (Küçük, 2016:232).

Hipotez testlerinin parametrik veya non parametrik testler tarafından yapılacağına karar vermek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmıştır. S5 sorusu haricindeki tüm soruların çarpıklık ve basıklık değerleri -1,5 ile +1,5 değerleri arasındadır. 17 sorunun ortalamasını alan bir değişken hesaplanmış ve bu değişkenin de skewness değerinin 0,101; kurtosis değerinin ise 0,899 olduğu görülmüştür. Tabachnik ve Fidell (2013)'e göre çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 aralığında bulunduğu durumda dağılımların normal olduğu kabul edilebilir. Örneklem sayısının da 30'un üzerinde olması ile çarpıklık ve basıklık değerleri nedeniyle parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiştir.

Tablo 3: Seküler Dindarlık

	Ortalama	Skewness	Kurtosis
S1: Allah'a inanmayan bir insan bile günlük hayatta mutlu ve huzurlu bir insan olabilir.	2,71	0,083	-1,052
S2: Allah ve tabiat aynı manayı ifade eder.	2,59	0,310	-1,103
S3: İbadetin faydası yalnız psikolojiktir.	1,95	1,166	0,353
S4: Doğru ve dürüst olmak da, namaz ve oruç gibi birer ibadettir.	4,22	-1,385	1,399
S5: Çalışmak ve insanlara yardım etmek de birer ibadettir.	4,25	-1,506	2,210
S6: Allah'ın rızasını kazanmanın yolu, insanları sevmekten geçer.	4,07	-1,195	1,282
S7: Bir kimse tesettüre uygun bir şekilde örtünmeden de dindar olabilir.	3,43	-0,489	-0,513
S8: Dindar olmanın temel şartı, ibadetleri yerine getirmekten ziyade, ahlaki bir hayat sürmektir.	3,36	-0,353	-0,916
S9: Kişinin davranışlarını olumlu yönde değiştirmiyorsa yapılan ibadetlerin hiçbir değeri yoktur.	3,40	-0,359	-0,755
S10: Günümüzün şartları gereği birikimler faizle değerlendirilebilir.	2,12	0,762	-0,510
S11: Dünya hayatında insanlığın faydasına olan işleri yapmayan kişi, ibadetleri yerine getirse bile dindar olarak sayılamaz.	2,93	0,119	-0,498
S12: Giyim kuşamında ve karşıt cinsle ilişkilerinde din kurallarına uymayan kimseler, bu gibi konularda din kurallarına uyanlardan daha ahlaklı, sevecen ve insancıl olabilir.	2,84	-0,001	-0,745
S13: Sadece ibadetlerin ve helal-haram duyarlılığının esas alındığı bir dindarlık türü şekilciliktir. Bence olması gereken dindarlık, yalan söylememek, hırsızlık yapmamak, madde bağımlısı olmamaktır.	3,30	-0,317	-0,642
S14: Eş seçiminde tesettür şartının öne sürülmemesine saygı gösteririm ve bu tutumum ile İslam'ı daha iyi temsil ettiğimi düşünürüm.	3,21	-0,256	-0,889
S15: Sevgililer gününde babamın anneme hediye almasını isterim.	2,89	-0,062	-1,119
S16: Toplu taşıma araçlarında iki sevgilinin birbirini kucaklaması özel yaşama girer, hiç rahatsızlık duymam.	2,26	0,635	-0,878
S17: Anne ve baba, çocuklarına "itaatkâr olun" demeden önce; çocuklarını anlayan iyi bir anne ve baba olmak zorundadır.	4,18	-1,010	0,549

H1: Yaşa göre Seküler Dindarlık derecesi değişmektedir..

Parametrik bir test olan One Way Anova testi sonucunda seküler dindarlığın yaşa göre istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Sig:0,167). Yaş gruplarının seküler dindarlık ortalamaları aşağıdaki gibidir. 18 yaş: 3,43; 19 yaş: 3,16; 20 yaş: 3,17; 21 yaş: 3,21; 22 yaş:3,19; 23 yaş ve üstü: 3,06. 18 yaş ile 23 yaş grubu arasında fark bulunmakla beraber bu fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Aynı hipotez eğer non parametrik Kruskal Wallis testi ile gerçekleştirilmiş olsa idi 18 yaş ile 23 ve üstü yaş grubu arasında % 5 seviyesinde anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılacaktı (Sig:0,047). Dolayısıyla 18 ile 23 ve üstü yaş grubu arasındaki fark Anova testi sonucuna göre anlamlı çıkmasa bile üzerinde düşünülmesi gerekmektedir.

H2: Cinsiyete Göre Seküler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Independent Sample T test analizine göre cinsiyetlere göre seküler dindarlık istatistiksel açıdan anlamlı bir fark göstermemektedir (Sig:0,189). Erkeklerin ortalaması 3,12 iken kadınların ortalaması 3,19'dur.

H3: Eğitim Alman Fakülteye göre Seküler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Independent Sample T test ile hipotez test edilmiştir. İlahiyat Fakültesi öğrencileri ile İİBF öğrencilerinin seküler dindarlığı arasında %5 seviyesinde istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir (Sig:0,000). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin seküler dindarlık ortalaması 2,98 iken İİBF öğrencilerinin seküler dindarlığı 3,30 seviyelerindedir. Bunda seküler dindar aileden gelen öğrencilerin İlahiyat fakültesini daha az seçme eğiliminde olmalarının etkisi bulunabilir.

H4: Babanın Mesleğine göre Seküler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Babanın mesleğine göre seküler dindarlık ortalamasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmaktadır (One Way Anova, Sig:0,005). Varyanslar Levene testine göre (Sig:0,620) homojen olduğu için Tukey HSD testi sonuçları ile hangi grupların farklı olduğu ortaya çıkarılmıştır.

- a) Babası girişimci olanlar ile babası kamu sektöründe çalışanlar
- b) Babası girişimci olanlar ile babası özel sektörde çalışanlar
- c) Babası girişimci olanlar ile babası emekli olanlar
- d) Babası girişimci olanlar ile babası işsiz olanlar

Baba mesleğine göre ortalamalar şöyledir. Babası kamu sektöründe çalışanlar: 3,07; babası özel sektörde çalışanlar:3,17; babası girişimci olanlar: 3,51; babası emekli olanlar:3,13; babası işsiz olanlar:3,15. Dolayısıyla babası girişimci olanların seküler dindarlık ortalamasının daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

H5: Ailenin Yaşadığı yere göre Seküler Dindarlık derecesi değişmektedir.

One Way Anova testi sonucunda gruplar arasında %5 seviyesinde anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir (Sig:0,061).

Ailenin yaşadığı yere göre ortalamalar ise şöyledir. Karadeniz (3,19), Marmara (3,27), İç Anadolu (3,15), Ege (3,25), Akdeniz (3,09), Doğu ve G.Doğu (2,93), Yurtdışı (3,03). Ailesi doğu ve G.Doğu'da yaşayan öğrencilerin seküler dindarlık ortalamalarının diğer bölgelerde yaşayanlara göre daha düşük olduğu lakin aradaki bu farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmüştür.

H6: Ailenin Gelir Durumuna Göre Seküler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Ailenin aylık gelir durumuna göre seküler dindarlık ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmadığı One Way Anova testi yardımıyla tespit edilmiştir (Sig:0,835). Aylık gelir durumuna göre seküler dindarlık ortalamaları şöyledir. 0-2500 TL arası:3,14; 2501-5000 TL arası:3,17; 5001-7500 TL arası:3,22; 7501 TL ve üstü 3,15.

H7: Ailedeki Birey sayısına göre Seküler Dindarlık derecesi değişmektedir.

One Way Anova testi ailedeki birey sayısına göre seküler dindarlık ortalamasının değişmediğini ortaya çıkarmıştır (Sig:0,395). Ailedeki birey sayısına göre seküler dindarlık ortalamaları şöyledir. 0-3 kişilik aileler: 3,13; 4-6 kişilik aileler:3,18; 7 ve daha kalabalık aileler: 3,09.

H8: Ailenin yaşadığı yerleşim yerine göre Seküler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Ailenin yaşadığı yere göre seküler dindarlık ortalamasında farklılık olup olmadığı Independent Sample T test ile sınanmış ve arada istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür (Sig:0,601). Ailesi şehirde yaşayanların ortalaması 3,15 iken ailesi kırsal alanda yaşayanların ortalaması 3,18'dir. Kısaca eğitim alınan fakülte, baba mesleği ve ailenin yaşadığı bölgenin seküler dindarlığı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Belirlenen bazı sorular seçilip fakülteler bazında öğrenciler arasında anlamlı fark olup olmadığı Independent Sample T test aracılığıyla incelenmiştir. S10 sorusunda İlahiyat öğrencilerinin ortalaması

1,66 iken İİBF öğrencilerinin ortalaması 2,48'dir. Aradaki fark %5 seviyesinde anlamlıdır (Sig:0,000). S12 sorusunda İlahiyat öğrencilerinin ortalaması 2,67 iken İİBF öğrencilerinin ortalaması 2,97'dir ve aradaki fark %5 seviyesinde anlamlı biçimde farklıdır (Sig:0,012). S14 sorusunda İİBF öğrencilerinin ortalaması 3,33 iken ilahiyat öğrencilerinin ortalaması 3,06'dır. Fakülte bazında aradaki fark %5 seviyesinde anlamlıdır (Sig:0,033). S15 sorusunda da ilahiyat öğrencilerinin ortalaması (2,43), İİBF öğrencilerinin ortalamasından (3,26) daha düşüktür. Aradaki fark %5 seviyesinde anlamlıdır (Sig:0,000). S16 sorusunda İlahiyat öğrencilerinin ortalaması (1,67) oldukça düşüktür. İİBF öğrencilerinin ortalaması ise 2,43'dür ve dolayısıyla iki fakülte öğrencileri arasındaki fark %5 seviyesinde anlamlıdır (Sig:0,000). S17 sorusunda ilahiyat öğrencilerinin ortalamasının (4,37) İİBF öğrencilerinin ortalamasından (4,03) daha yüksek olması dikkat çekici bir sonuçtur. Aradaki fark %5 seviyesinde anlamlıdır (Sig:0,000).

Popüler Dindarlık

Popüler Dindarlığı ölçmek amacıyla kullandığımız bu ölçekte P1 ve P2 sorusu Çoştü (2009) çalışmasından alınmış ve diğer sorular ise yazarlar tarafından hazırlanmıştır. P3 sorusu haricindeki tüm soruların ortalama değerleri 2,33 ile 3,66 arasında değer almaktadır ve bu nedenle ortalama seviyede olarak değerlendirilebilir. Buna karşın P3 sorusunun ortalaması 3,67 olduğundan dolayı yüksek seviyeli olarak değerlendirilebilir (Küçük, 2016:239). Toplamda popüler dindarlık sorularının ortalaması 3,47'dir. Değer 2,33 ile 3,66 arasında bir değer olması nedeniyle ortalama olarak kabul edilebilir, ancak 3,66 üst sınırına yakın bir değer olduğu göze çarpmaktadır. Sorulara güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alfa Değeri 0,701 olarak bulunduğu için oldukça güvenilir olarak değerlendirilmiştir (Küçük, 2016:232). Soruların tamamının çarpıklık ve basıklık değerleri -1,5 ile +1,5 aralığında olduğu için normal dağıldığı kabul edilip parametrik testler uygulanabilir (Tabachnik ve Fidell, 2013). Popüler Dindarlığa ait sorular ve betimleyici istatistik değerleri Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Popüler Dindarlık

	Ortalama	Skewness	Kurtosis
P1: Dindarlığın önemli kriterlerinden birisi de özel gün ve gecelerde mevlit, hatim ve benzeri faaliyetleri yerine getirmektir.	3,48	-0,502	-0,389
P2: Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanırım.	3,56	-0,581	-0,302
P3: Kadir gecesinde teravih namazını kılmak ve huzurlu vakit geçirmek için uygun bir cami ararım.	3,67	-0,672	-0,248
P4: Hazreti Pir Türbesi/ Mevlana Türbesi/Eyüp Sultan Türbesi gibi ziyaret yerlerine gitmeyi dindarlığımın gereği sayarım.	3,13	-0,091	-0,478
P5: Her 15 Temmuz günü bayrağı alıp demokrasi meydanına koşmanın da dindarlık olduğunu düşünürüm. Çünkü vatanımız elden gitseydi dinimizi de yaşayamazdık.	3,48	-0,470	-0,754

H1: Yaşa Göre Popüler Dindarlık derecesi değişmektedir.

One Way Anova testi sonucunda yaşa göre popüler dindarlığın değişmediği gözlenmiştir (Sig:0,536). 18 yaşındaki katılımcıların ortalaması 3,07; 19 yaşındakilerin ortalaması 3,46; 20 yaşındakilerin ortalaması 3,42; 21 yaşındakilerin ortalaması 3,54; 22 yaşındakilerin ortalaması 3,46; 23 ve üstü yaştakilerin ortalaması ise 3,46'dır. 18 yaşındakiler ile diğerlerinin ortalaması arasında fark olmakla beraber bu fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

H2: Cinsiyete Göre Popüler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Independent Sample T test sonucunda erkekler ile kadınların ortalaması arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (Sig:0,132). Erkeklerin ortalaması 3,40 iken kadınların

ortalaması 3,51'dir. Kadınların ortalaması daha yüksek olmasına rağmen istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

H3: Eğitim Aldıkları Fakülteye Göre Popüler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Eğitim aldıkları fakülteye göre popüler dindarlık açısından gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur (Independent Sample T Test, Sig:0,648). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin ortalaması 3,48; İİBF öğrencilerinin ortalaması ise 3,45'dir.

H4: Babanın Mesleğine Göre Popüler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Babanın mesleğine göre popüler dindarlık istatistiksel açıdan anlamlı bir fark göstermemektedir (Anova, Sig:0,171). Babası kamu kesiminde çalışanların ortalaması 3,44; özel sektörde çalışanların ortalaması 3,49; girişimcilerin ortalaması 3,73; emeklilerin 3,31 ve işsizlerin ortalaması 3,37'dir.

H5: Ailenin Yaşadığı Yere Göre Popüler Dindarlık derecesi değişmektedir.

One Way Anova testi sonuçları ailenin yaşadığı yere göre popüler dindarlık değişmektedir (Anova, Sig:0,002). Ailesi Karadeniz bölgesinde yaşayanların popüler dindarlık ortalaması 3,55; Marmara'da yaşayanların ortalaması 3,64; İç Anadolu'da yaşayanların ortalaması 3,50; Ege'de yaşayanların ortalaması 3,46; Akdeniz'de yaşayanların ortalaması 3,12; Doğu ve G.Doğu Anadolu'da yaşayanların ortalaması 3,42; yurtdışında yaşayanların ortalaması ise 3,09'dur. Varyansların homojen olduğu Levene testi sonucunda ortaya çıkmıştır (Sig:0,261). Bu nedenle hangi gruplar arasında farklılık olduğunu Tukey HSD testi ile ortaya çıkarılmıştır.

- a) Karadeniz bölgesinde yaşayanlar ile yurtdışında yaşayanlar
- b) Marmara bölgesinde yaşayanlar ile yurtdışında yaşayanlar
- c) İç Anadolu bölgesinde yaşayanlar ile yurtdışında yaşayanlar

Tukey HSD testi ile yurtdışında ailesi yaşayanların popüler dindarlık ortalamasının Karadeniz, Marmara ve İç Anadolu bölgesi ile %5 seviyesinde anlamlı biçimde farklılaştığını göstermektedir.

H6: Ailenin Gelir Durumuna göre Popüler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Ailenin gelir durumuna göre popüler dindarlık istatistiki açıdan farklılık göstermemektedir (Sig:0,683). Aylık geliri 2500 TL altında olanların ortalaması 3,44; aylık geliri 2501 TL ile 5000 TL arası olanların ortalaması 3,50; aylık geliri 5001 TL ile 7500 TL arası olanların ortalaması 3,34 ve aylık geliri 7500 TL üstü olanların ortalaması ise 3,54'dür.

H7: Ailedeki Birey Sayısına Göre Popüler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Ailenin birey sayısına göre popüler dindarlık istatistiki açıdan farklılık göstermemektedir (One Way Anova, Sig: 0,794). Ailedeki birey sayısına göre grupların ortalaması şöyledir. Aile bireyleri sayısı 0 ile 3 arasında olan hanelerin sayısı 3,41; aile bireyleri sayısı 4 ile 6 arasında olan hanelerin ortalaması 3,48; aile bireyleri sayısı 7'den fazla olan hanelerin ortalaması 3,44'dür.

H8: Ailenin Yaşadığı yerleşim yerine göre Popüler Dindarlık derecesi değişmektedir.

Ailenin yaşadığı yerleşim yerine göre popüler dindarlık istatistiki açıdan farklılık arz etmemektedir (Independent Sample T test, Sig:0,135). Şehirde yaşayanların ortalaması 3,43 iken kırsalda yaşayanların ortalaması 3,56'dır. Kısaca ailenin yaşadığı yer, popüler dindarlık açısından ayırt edici bir faktördür.

Soru bazlı baktığımızda ise P1 sorusuna ilahiyat öğrencilerinin verdiği cevapla İİBF öğrencilerinin verdiği cevap arasında anlamlı fark bulunmaktadır (Independent Sample T tes, sig:0,000). İİBF öğrencilerinin P1 sorusu ortalaması 3,67 iken İlahiyat öğrencilerinin ortalamasının 3,24 olması yani daha düşük olması dikkat çekicidir. P2 sorusu için de benzer bir durum söz konusudur. P2 sorusuna

verilen cevaplar öğrencinin fakültesine göre istatistiksel açıdan anlamlı biçimde farklıdır (Sig:0,023, Independent Sample T test). İİBF öğrencilerinin P2 sorusuna dair ortalaması 3,67 iken İlahiyat öğrencilerinin ortalaması 3,42'dir. P3 sorusunun cevaplarının ortalaması da öğrencinin fakültesine göre anlamlı fark içermektedir (Sig:0,000, Independent Sample T test). Bu sefer İlahiyat öğrencilerinin ortalaması 3,88 iken İİBF öğrencilerinin ortalaması 3,50'dir. P4 sorusunun cevabı da öğrencinin öğrenim gördüğü fakülteye göre anlamlı bir farklılık içermemektedir (Independent Sample T test, Sig:0,873). İİBF öğrencilerinden 3,13 iken ilahiyat öğrencilerinin ortalaması 3,14'dür. P5 sorusuna göre öğrencilerin öğrenim gördüğü fakülteye göre anlamlı biçimde farklılık göstermektedir (Independent Sample T test, Sig:0,000). İlahiyat öğrencilerinin ortalaması 3,74 ve İİBF öğrencilerinin ortalaması ise 3,28'dir. Dindarlık bazen vatanseverlik ve milliyetçilik duygularının içinde kendini ifade eder. Yani bazen vatanseverim derken dindarım anlamına da gelmektedir. 15 Temmuz sorusu (P5) buna güzel bir örnektir. Ezan ve bayrak sevgisi sadece popüler dindarlığın bir göstergesi değildir aynı zamanda dindarlığın vatanseverliğin içinde bir yer tutması ve kendini ifade imkânını bulabilmesidir.

Korelasyon Analizi

Seküler dindarlık, popüler dindarlık ve geleneksel dindarlık arasındaki ilişkinin analizi açısından korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Korelasyon Analizi

	Seküler Dindarlık	Popüler Dindarlık	Geleneksel Dindarlık
Seküler Dindarlık	1	0,233** 0,000	0,171** 0,000
Popüler Dindarlık	0,233** 0,000	1	0,601** 0,000
Geleneksel Dindarlık	0,171** 0,000	0,601** 0,000	1

**0,01 seviyesinde anlamlı ilişki.

Analize göre Geleneksel dindarlık ile popüler dindarlık arasında korelasyon katsayısı 0,601 iken %1 seviyesinde pozitif yönlü güçlü ilişki bulunmaktadır (Küçük, 2016:250).

Seküler dindarlık ile popüler dindarlık arasında korelasyon katsayısı 0,233 iken %1 seviyesinde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Korelasyon katsayısı 0,20 ile 0,40 arası olduğundan seküler dindarlık ile popüler dindarlık arası ilişki zayıf ilişki olarak nitelendirilebilir (Küçük, 2016:250).

Seküler Dindarlık ile Geleneksel dindarlık arasında korelasyon katsayısı 0,171 iken %1 seviyesinde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Korelasyon katsayısının 0,20 değerinden düşük olması ihmal edilebilecek bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Araştırmamızdan şu sonuçları çıkarmamız mümkündür. Geleneksel dindarlık soruları içinde "Ölümden sonra hayat vardır (4,54)", "İslam dîninin hayatıma bir gaye ve anlam kazandırdığını düşünüyorum (4,45)", "Din, gerçeği ve güzelliği aramadır (4,37) ve "Dindar bir âile kurmak ve dindar çocuklar yetiştirmek istiyorum (4,25)" sorularının en çok tercih edilmiş olması anlamlıdır. Dinin, inanç, düşünce ve hedef boyutunda gönüllerde sağlam bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Seküler dindarlık ile ilgili bazı sorularda çarpıcı sonuçlar bulunmaktadır. Mesela "Anne ve baba, çocuklarına "itaatkâr olun" demeden önce; çocuklarını anlayan iyi bir anne ve baba olmak zorundadır" sorusu 4,48 gibi yüksek bir ortalama almıştır. Bu durumun sosyolojik bir vakıta olan kuşaklar arası çatışmanın yüksek seviyede olduğunu gösterir. Bu soruya verilen cevapta ilahiyat öğrencileri ile iktisat öğrencileri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. İlahiyat öğrencilerinin ortalamasının (4,37) iktisat öğrencilerinin ortalamasından (4,03) daha yüksek olması dikkat çekici bir sonuçtur. Bu durum İlahiyat

öğrencilerinin ebeveynleriyle yaşadıkları kuşak çatışmasının ekonomi eğitimi alan öğrencilerinden daha fazla olduğunu gösterir.

Faiz(2,12), sevgililer günü(2,89) ve özel yaşama müdahalesizlik(2,26) ile ilgili soruların düşük ortalama alması anlamlıdır. Buradan faizin dinen yasak oluşunun iyi bilindiği anlaşılabilir. 1990 yılından itibaren ülkemizde kutlanmaya başlanan sevgililer gününün yoğun tanıtım ve medya gücüne rağmen toplumsal kabulünün yükselmediği sonucuna varılabilir. Ülkemizde kutlanmaya başlamasının sadece 29 yıllık bir mazisi olan bu günün evlilik kültürünü zayıflattığı, arkadaşlık kültürünü artırıcı etki yaptığı için yüksek bir kabul görmediği sonucu çıkarılabilir. “Toplu taşıma araçlarında iki sevgilinin birbirini kucaklaması özel yaşama girer, hiç rahatsızlık duymam” sorusu 2,26 gibi düşük seviyede bir kabul almıştır. Buradan toplumun gözleri önünde dini kuralların çiğnendiği özel yaşama müdahalesizliğin yüksek oranda taraftar bulmadığı sonucu çıkarılabilir. Bu sonuç, dindarlığı sosyal açıdan zedeleyen toplumsal alan içindeki özel yaşam dokunulmazlığına bir mesafe koymanın söz konusu olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Seküler dindarlıkla ilgili en önemli sorulardan biri eş seçimiyle ilgili olan sorudur: “Eş seçiminde tesettür şartının öne sürülmemesine saygı gösteririm ve bu tutumum ile İslam’ı daha iyi temsil ettiğimi düşünürüm.” Bu sorunun ortalaması 3,21’dir. Bu durum muhafazakâr aile çocukları ile seküler aile çocukları arası evliliklerin toplumsal bir karşılığının olduğunu hatta taban tuttuğunu gösterir. Bu soruya iktisat öğrencilerinin ortalaması 3,33 iken ilahiyat öğrencilerinin ortalaması 3,06’dır. Fakülte bazında %5 anlamlı fark olmakla birlikte bu konunun ilahiyat öğrencilerinde de bir karşılık bulunduğunu gösterir.

Her üç dindarlık tipolojisinin de toplumsal tabanı mevcuttur. Geleneksel dindarlığın yüksek olması seküler dindarlığı azaltmamaktadır. Bu durum seküler dindarlığı da besleyen sosyal, kültürel ve eğitimsel bir zeminin varlığını gösterir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin İİBF öğrencilerine nazaran daha az seküler olması anlaşılabilir bir durumdur. Sekülerliğin ailenin gelir durumunun artmasıyla artması anlaşılabilir bir durumdur. Ancak İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin seküler dindarlık ortalamasının 2,98 çıkması anlamlıdır. Bu durum sekülerliğin İlahiyat fakültelerinde de bir taban tuttuğunu gösterir.

Geleneksel dindarlık ile popüler dindarlık arasında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişki söz konusu iken, seküler dindarlık ile popüler dindarlık arası ilişki zayıf bir ilişkidir. Buradan hareketle popüler dindarlığın geleneksel dindarıktan daha çok beslendiği sonucu çıkarılabilir.

Araştırmamızın ilginç sonuçlarından biri de popüler dindarlık alanıdır. Mevlit ve hatim merasimleri ile ilgili soruya ilahiyat öğrencileri daha az onay vermiş, hatta iktisat öğrencileriyle aralarında anlamlı bir fark oluşmuştur. Bu soruya iktisat öğrencilerinin ortalaması 3,67 iken İlahiyat öğrencilerinin ortalamasının 3,24 olması yani daha düşük olması dikkat çekicidir. Modern eğilim, bu tür merasimlerin uygulanması ile ilgili bilginin dini bir kaynağa dayanmadığı yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yaklaşım öğrencilerde yansıma bulmuştur. Benzer bir durum Kur’ân okunmuş suyun şifası ile ilgili soruda da gözlenmektedir. İktisat öğrencilerinin bu soruya verdikleri cevabın ortalaması 3,67 iken İlahiyat öğrencilerinin ortalaması 3,42’dir. Türbe ziyaretleriyle ilgili popüler dindarlık sorusunda iki öğrenci grubu arasında anlamlı fark bulunmamaktadır. Bu soruya verilen cevabın ortalaması 3,13’tür. Bu durum, türbe ziyaretlerinin İlahiyat ve İİBF öğrencilerinde toplumsal bir karşılığının bulunduğunu gösterir. 15 Temmuz ile ilgili popüler dindarlık sorusu İlahiyat öğrencilerinde 3,74 gibi yüksek bir karşılık bulmuşken İİBF öğrencilerinde 3,28 gibi orta seviyede bir karşılık bulmuştur. Bu durum milli duygularla da karışmış vaziyette dindarlık duygusunun daha güçlü olduğunu göstermektedir. Milliyetçi muhafazakârlığın ilahiyat öğrencilerinde daha kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz.

“Günlük hayatta, her türlü kararımı Kuran’da belirtilen esaslara göre veririm” cümlesini İlahiyat eğitimi gören öğrenciler 3,82 ortalama ile benimserken, İİBF öğrencilerinin ortalamasının 3,44 ortalama

ile benimsemesi anlamlıdır. Burada üzerinde durulması gereken, sadece ilahiyat öğrencilerinin anlamlı fark olacak şekilde yüksek olması değildir. Ekonomi eğitimi gören İİBF öğrencilerinin de Kur'ân'a saygı seviyelerinin küçük görülemeyecek bir düzeyde olduğunu gösterir. Kur'ân'ın dindarlık açısından sembolik değeri gözden ırak tutulamaz.

“Dinde esas olan bu dünya için değil, ahiret için çalışmaktır” önermesini İlahiyat eğitimi gören öğrenciler 3,26 ortalama ile benimserken İİBF öğrencilerinin ortalamasının 3,87 ortalama ile benimsemesi anlamlıdır. İlahiyat eğitimi gören öğrenciler, “din dünya için çalışmaya engeldir” tezine karşı “savunmacı” bir refleksle bu tercihi yapmış olabilirler. İİBF öğrencileri kendilerini böyle bir ithamın muhatabı görmedikleri için daha rahat bir tercihte bulunmuşlardır. İlahiyat eğitimi açısından “dünya için çalışma” konusunda “ahiret için çalışma” ile de tutarlı bir söylem geliştirmek gerekmektedir.

“İslam dîninin hayatıma bir gaye ve anlam kazandırdığını düşünüyorum” cümlesini İlahiyat eğitimi gören öğrenciler 4,76 ortalama ile benimserken İİBF öğrencilerinin 4,18 ortalama ile benimsemesi anlamlıdır. İlahiyat eğitimi gören öğrencilerin tercihleri ile İİBF öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Bu ilahiyat eğitiminin pozitif etkisi ile açıklanabilir. İİBF öğrencilerinin yüksek oranda desteklemesi aidiyet boyutunda İslami değerlere saygının belirli bir düzeyde bulunduğunu gösterir.

“Toplum olarak gittikçe dinden koptuğumuzu düşünüyorum” sorusunda da İlahiyat öğrencileri ortalaması 3,93 iken İİBF öğrencileri ortalaması 3,67 yani daha düşüktür. Aralarında %5 seviyesinin üzerinde istatistiksel anlamlı fark bulunmaktadır (Sig:0,020). Toplumsal manevi gidişi, “dinden kopma” olarak niteleme oranının yüksek olması anlamlıdır. Kişinin dini geleceğinden kaygı duymasını gerektirecek süreçlere maruz kalması ihtimalinin yüksek olduğunu gösterir. Manevi gelecek kaygısı, taşınan dini sorumluluk duygusuyla ilgilidir. Toplumun dini geleceğinden kaygı duyulacaksa bu kaygıyı ilahiyat öğrencilerinin daha fazla duyması gerekirdi. Ancak fiili durum buna uygun gerçekleşmemiştir. Dindarlığın kaybedilmesi ve elden gitmesi kaygısı, istikbalde gerçekleştirilecek dindarlığın tetikleyicisi olabilir. Bu açıdan bakıldığında ilahiyat öğrencilerinin toplumsal sorumluluk bilincinin dindarlık açısından yükseltilmesine ihtiyaç vardır.

“Çalışmak ve insanlara yardım etmek de birer ibadettir” cümlesini tüm öğrencilerin benimseme ortalaması 4,25'tir. İbadet anlayışında modern bir perspektif değişikliği içeren bu sorunun yüksek bir tercih alması anlamlıdır. Modern bakış açısı, belirli görevleri yerine getirmek için Allah'a zaman ayırma temel kabulüne dayanan ibadet anlayışında değişikliği öngörmektedir. İnsanlara dönük yapılan iyi faaliyetlerin de ibadet sayılması modern bir bakış açıdır. Bu bakışın bir ileri adımı, bu anlayışa uymayan ibadet şekillerinin küçümsenmesidir. Bu noktada “Kişinin davranışlarını olumlu yönde değiştirmiyorsa yapılan ibadetlerin hiçbir değeri yoktur” önermesini benimseme oranının 3,40 çıkması önem taşımaktadır. İbadete harcanan vakti zaman israfı olarak gören modern tutumun yükselme trendi taşıdığını tespit edebiliriz.

“Allah'ın rızasını kazanmanın yolu, insanları sevmekten geçer” cümlesini tüm öğrencilerin benimseme ortalaması 4,07'dir. Hümanistik bir bakış açısını temsil eden bu soruya verilen olumlu cevapların yüksek çıkması anlamlıdır. İnsanlara sevgi gösterisi veya toplumun kalkınması için çalışmanın dini değerlerle uyumunda bir sorun bulunmamaktadır. Sorun bu tutum ve etkinliklerin dindarlığın yerini doldurması ve kendini dindarlık biçimi olarak nitelemesidir. Burada dinsellik ile dindarlığın birbiriyle çokça karıştırıldığını belirtmemiz gerekir. Dinsellik dini bir sâik ile yapıldığı izlenimini veren tezâhürler, belirti ve işaretler olduğu halde dindarlık içsel bir yöneliş, derinlikli bir duruştur. Popüler dindarlık, görselliğe de hitap eden yanı sıra dinsellik olarak nitelenebildiği halde derin ve içeriği doldurulmuş bir dindarlık olarak nitelenemez.

Kampüs, sekülerliğin açık egemenliğinin hissedildiği bir sosyal ortam ve yaşam alanıdır. Serbest giyim, karma sosyalleşmenin ve evlilik kültürünü baskılayan arkadaşlık kültürünün dindarlığa

elverişli bir ortam yarattığını iddia edemeyiz. Kampüs ortamında giderek güçlenen ve kurumsal destek gören seküler dindarlaktır.

Modernizmin baskısı altında geleneksel dindarlık temsil sorunu da yaşamaktadır. “Dini yanlış temsil kaygısı”, din kurallarını uygulamanın da önüne geçmiş bir kaygıdır. Geldiğimiz noktada toplumun din algısını şu iki cümle özetlemektedir: 1-Doğru temsil edemeyeceksen dindarlaşıma yerine sekülerleşmeyi tercih etmen daha mantıklıdır. 2-İslam’ı yanlış anlatacaksan hiç anlatma. Bu iki cümle aslında modern dünyanın ve seküler ortamların dikte ettiği bir dindarlık misyona dayanmaktadır. Sekülerlik de dine ve dindarlığa bir misyon yüklemektedir. Bu misyon şudur: Sekülerliğin egemenliğine ve dindarlığı desteklemeyen tüm faktörlere rağmen toplumda dini seven, ilgi duyan insanlar bulmalısın. Seküler dünyadan dine taraftarlar bulmalısın. Bunu yapabilecek manevi güce, özgüvene ve özgünlüğe sahip değilsen seküler dünyayı kendi özgün dindarlığına inandıramazsın. Davranışlarını dini bir sâikle yaptığın iddiası da temelden yoksun kalır, tutunamazsın. Dindarlığın sekülerlik karşısında “tutunması”, sekülerliğin egemenliğine rağmen gerçekleştirilebilirliğine olan inancın gücüne bağlıdır.

Modern dünyada dindarlık insanlar için sorun olmaya devam edecektir. Geldiğimiz noktada geleneksel dindarlığa rol yükleme, kamusal ve sosyal alanda inisiyatifi elinde bulundurma yetkisi seküler dindarlıkta görünmektedir. Dindarlığın en büyük meselesi toplumsal alanda gerçekleştirilememektir.

Geleneksel dindarlığı, normatif dindarlık olarak nitelemek daha uygundur. Çünkü dinin normatif tarafında seküler dindarlıkla ayrılmaktadır. Dindarlıkla ilgili sonraki çalışmalarımızda geleneksel dindarlığı artık normatif dindarlık olarak isimlendirmenin daha uygun olacağını düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- Guenon, R. (2016). *İslam Maneviyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış* (3. bs; M. Kanık, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Guenon, R., & Ataman, A. (2016). *İnsan ve Halleriâ□□Vedanta’da Kâmil İnsan-*. İstanbul: Nefes Yayınları.
- Hökelekli, H. (2016). Türkiye’de Din, Dindarlık ve Din Psikolojisi Araştırmaları: Psikolojide Yerellik ve Evrensellik Tartışmaları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 311-333.
- Kernberg, F., & Mehmetoğlu, trc. A. U. (2005). *Dini Tecrübe Üzerine Psikanalitik Perspektifler*. 46(1), 175-199.
- Kırış, Ş. (2017). Yeni Sünnet Tanımları Bağlamında Sünnet-Dindarlık İlişkisi Üzerine Bazı Mülâhazalar. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 15(2), 7-41.
- Kırış, Ş. (2018). Sünnet Perspektifinden “Seküler Dindarlık” Üzerine Bazı Düşünceler = Thought on the “Secular Piety” from the Sunna Perspective. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), s. 2454-2473.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Küçük, S. (2016). *Oyun Teorisi Eşliğinde Sanayi Ekonomisi*. İstanbul: Seçkin Yayınları.
- Okumuş, E. (2017). *Gösterişçi Dindarlık* (2. bs). İstanbul: Ark Kitapları.

- Roy, O., & Gönenç, Ç. İ. (t.y.). Avrupa’da İslam: Dinlerin Çatışması mı Yoksa Dindarlıkların Bir Noktada Buluşması mı? *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(29), 249-261.
- Schuon, F. (2013). *İslam’ı Anlamak* (M. Kanık, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sungur, E. (2016). *Postmodern Tüketim Anlayışında Dindar Yaşam Biçimleri*. Araştırma Yayınları.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics (6th ed.)*. Boston: MA: Pearson Education.
- Tahralı, M. (2018). *Çağ ve Hakikat -Rene Guenon’dan Seçme Makale ve Yorumlar-*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Taş, Kemaleddin. (2004). Dindarlığa Etki Eden Faktörler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13), 63-83.
- Taş, Kemalettin. (2009). Türkiye’de Dindarlık Algıları. *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim 2009 Ankara, 1*, 293-311.
- Taşgetiren, Ç. (2018). *Batı’nın Sekülerleşme Süreci -Charles Raylor ve Modernite Eleştirisi-*. İstanbul: açılımkıtap.
- Yılmaz, H. (2014). *Din ve Dindarlık*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.